Norman Károly

Bevezetés a téridőbe

Tézisek a szinkronizálás végső kudarcának szubjektív leképezéséhez

Első tézis: ha a szülőházadtól légvonalban 500 méterre vagy, ezt a távolságot nem repülheted át a magad testi valójában.

Kifejtés: ez a fél kilométer egy villamos egykori legközelebbi megállójától számít. Már az is, hogy „legközelebbi": elveszti értelmét, amikor kérdésessé válik a „mihez". Ma is van ez a megálló, rozsdás, zöld vaskorlátja ezekben a hónapokban is romlik, ez években is leszállhatok ott a villamosról, és egyre omladozó lépcsőin lefelé haladhatok; de amikor fölnézek a Hegyre, hogy most majd fölmegyek!, akkor kérdésessé válik minden, mert nem is szorongás, hanem a tudás bizonyossága, hogy nincs már az a ház. Ilyenkor az ember visszaszáll a villamosra, és kiderül, hogy a „legközelebbi" új értelme: az önmagához legközelebbi. Csak a vágy az, amely bennem lakozik, és leszállított engem, és lenn is velem volt, s most visszaszáll velem a sárga járműre, amely – most látom csak – nem is hasonlít ahhoz, amelyről egykor, amikor még volt pozitív és külsőleges értelme, leszállhattam, hogy valóban följussak a Házhoz.

Az Első tézis korollárium: az Idő múlásával minden külső legközelebbi belsővé válik, ily módon a tárgyak egymáshoz még közelebb kerülnek, és egyszer mind velem lesznek, amikor már nincsen ez a mozgás, tudniillik a leszállás egy pillanatnyi megállónál, a villamosról, amely halad velem az immár elágazás nélküli útján.

Második tézis: a távolságok különböző vonatkoztatási rendszerekből nézve másnak és másnak látszanak.

Kifejtés: nem pusztán a helyekről van szó, hiszen azok természetesen megváltoznak, már attól, ha ide vagy oda állok. De a helyek közötti távolságok is változnak. Vegyük például azt az ötszáz métert, amely a régi villamosmegállótól, az egykor ezerszer megtett, unalomig ismert úton, a Házig vezetett. Akkoriban ez a távolság – milyen beszédes, és mennyire a későbbi vizsgálatok felé mutató is – mindössze ha tízpercnyi volt. Rendben van az is, hogy már Párizsból nézve is mérhetetlenül kicsi ez a távolság, szinte ugyanoda kerül a belső térben a villamosmegálló és a Ház. De föl kell figyelni arra, hogy amikor sürgős utamon, a Középső Években, ostorral hajtva a villamost, elszáguldok a megálló mellett, siettetve a lefelé kapaszkodó vénasszonyokat: a távolság mérhetetlenül kicsivé, egyszers-

mind végtelenül naggyá válik. Mérhetetlenül kicsi, hiszen egyben-egészben utasítom el mindkét objektumot, az emlék fájdalmával a lelket fölszakítani kész Házat és ezt a kényelmetlen zárójelét, a megállót. És határtalanul nagy is, mert megtenni: lehetetlen. Aztán elgondolom, hogy a vénasszony, akit legszívesebben lerugdosnék, mert sietek, és miatta rostokol itt ez a kurva villamos, ráadásul időt hagyva nekem a későbbre tologatott emlékező gondolatokra, esetleg a maga ötszáz méterére indul, és morbid kárörröm fog el, mert az én emlékeim szerint tíz perces út neki legalább háromnegyed órányi lesz, és lehet, hogy közben meghal, és akkor az út kinyúlik az értelmetlen végtelenségbe.

Valahogy, a fenébe is, mindig belekeveredik ebbe a dologba az Idő.

Harmadik tézis: Einstein nem annyira az ipari szükségleteket akarta kielégíteni a relativitáselmélettel, mint inkább összekoszolódott neki a hollal a mikor, és ki akarta porszívózni a Teret, hogy elnyúlhasson rajta a napsütésben.

Kifejtés: elnyúlt volna délben, amikor meleg van, de tapasztalnia kellett, hogy ez a meleg nem tart örökké; mert jószerivel még el se zsibbadt, a Nap már lenyugodott; és az emlékező lélek az emlék-Nap melegénél sütkérezett virtuálisan, a vacogó testben. Ez volt a közelebbi oka, az ugyanis, hogy a vacogás ellen a merengő fizikusnak nem jut elég vastag bundakabát (mert ha jut, talán nem fizikus keletkezik, hanem strici, dzsigoló, mozijegy-üzér – amint az empíria mutatja), hogy Einstein elődei nyomdokaira lépett, és összekötötte a térbeli és időbeli koordináták transzformációját, mert kereste azt az invariáns távolságot, amely bármely koordinátarendszerben mérve ugyanakkora. Ez nem lehetséges az időbeli szinkronitás állapotában, mert hiszen vannak ágyak, amelyekben csak azért férek el ma is, mert a fejem még tegnap van, a talpam pedig már holnap.

A Harmadik tézis korollárium: pont ez a baja az összes esztergályosnak és csőszerelőnek is, hogy a kandallónál ül, de lába belenyúlik a tűzbe, tennie kéne valamit, de közben elfogy a sör. Világos tehát, hogy Einstein se fért el a virágos réten, tegnapelőtt.

Negyedik tézis: kis sebességeknél ugyanakkorák a térbeli távolságok, de nagyobb sebességeknél ennek a látszata sem áll fönn.

Kifejtés: ha két, egymás mellett elhaladó villamoson ülünk, én és a volt kedvesem, akkor az én orrom mérete neki ugyanakkorának látszik, noha se az orrgyökömet, se az orrom hegyét nem láthatja ugyanott. Hiszen ha nem így volna, hogyan ismerne föl? Miért is integetne olyan

szívet megremegtető módon? A villamos lassan halad, volt kedvesem fölismer, s én védekezésképpen a Galilei-transzformációkra gondolok, amelyek azokat az egymáshoz képest egyenes vonalban, egyenletesen mozgó vonatkoztatási villamosokat kötik össze, amelyekben az órák ugyanúgy járnak. Né, az enyém, hiszen megállt, hiszen megállt!

Ha a villamosok nagyon gyorsak, az én orrom megrövidülni látszik, mert e mámorító emlékpillanatban, a találkozás villanásában volt kedvesemben még nem futhatja be útját a végéig az emlék logikája, azaz nekem nem is akkora az orrom, hogy el kellett volt miatta hagynia engem, mert megutálta az alakját. Ő még csak ott tart, hogy megrebben a lelkében egy régvolt arc geometriája, amelynek gazdájával valamit kell majd, kell most azonnal, vagy kellett volna tennie – de már el is illant a lehetőség.

Ötödik tézis: csak az idő mint képzetes koordináta hozzávétele a térbeli háromhoz segít az invariáns távolságmérésben.

Kifejtés: a fény sebességének egyformának kell lennie minden koordinátarendszerben. A térbeli pontokhoz hozzá kell venni az idejüket is, ami által mértani értelemben négy dimenzió határozza meg őket. Ebben a négydimenziós térben kell szemlélni azt az ötszáz métert, a régi Ház (amely már nincs) és a rácsos villamosmegálló (amely már nem ugyanolyan) között. Nekem most le kell szállnom, mert különben megtébolyodom, és át kell hágnom az ötszáz méteren; de továbbá negyven éven is, hiszen most akarok leszállni, és negyven évvel korábbra akarok jutni, hogy megtehessem a tiszta, egyidejű fél kilométert, amely egykor olyan biztosan és egyenesen elvitt a Házba, amelyben laktam. Akkor úgy tűnt, hogy csak tíz perc választja el a leszállást és a megérkezést, most pedig negyven év. Ám ezt a távolságot áthidalva megérkezem, tudom. Mindez képletben is összefoglalható, a Minkowski-térben:

(Friss festésű villamosmegálló helye mínusz illatos otthonszag) a négyzeten mínusz cénégyzetszer tíz perc a négyzeten = (ódon megálló mínusz a Ház hűlt helye, újgazdagok grasszálnak a vedlett vakolat emléke felett, amelyről mit se tudnak) a négyzeten mínusz cénégyzetszer negyven év a négyzeten

Ebben az egyenletben cé a fény sebessége, amely ma elindul, és visszasütve negyven év távolába valószerűtlenül megvilágítja a Házat; illetve onnan, abból a hajlott, rozsdás, falba épített, kovácsoltvas karon függő, sárga villanykörtéből, a vadszőlő őszi levelei közül, idesüt, és a mai Nap fényévé alakul, ha minden jól megy. Ez az egyenlet megmondja, mekkora valójában az az ötszáz méternyinek látszó út.

Hatodik tézis: a Belső Világban lehetséges az égtájak megállapítása.

Kifejtés: azt álmodom, hogy harminc fok magasról süt a késő-délutáni napfény, kicsit hátulról, a jobb vállam mögül, miközben arccal a keskeny rét emelkedő vége felé állok, a kétoldalt hullámzó, nádsűrűségű bozótos partok között. Növekvő zúgással érkezik a szél, mert a napfény – amint a kis rét végére fölkapaszkodva, a bozótosok által immár nem korlátozva, a külső síkságon bal felé látom – ólomsötét ég alá süt be. Jő a zivatar. Rohanok vissza, hogy szerelmemre kiáltsak: kuporodj ide, velem, a bozót tövéhez, és kapaszkodj meg mindenben, ami gyökerezik, mert olyan szél jön, amilyen még soha nem volt! De ő áll, nem hallgat rám, nem érzi a veszélyt, haja ragyog a háta mögül jövő napfényben.

Ha mármost a növényzet szerint a mérsékelt övben, közelebbről Európában vagyunk, és ugyancsak a növényzet szerint késő augusztusban, akkor a Nap horizont feletti magassága megszabja a napszakot is. Tudjuk, hogy a Nap ez időben ilyen és ilyen magasan delel: az ekliptika magassága délben és dél felé nézve a derékszög mínusz a földrajzi szélesség, a Nap ettől a nyár közepén 23,5 fokkal észak felé tér el, vagyis a legnagyobb magassága Közép-Európában (Párizs, Prága, Pilisszántó) 65 fok körüli. A Nyár közepe persze már elmúlt, de azért délben még mindig 50–55 fokon kell állnia a Napnak, amely azonban 30 fok magasról süt. Tehát vagy délelőtt, vagy délután van. Minthogy hőzivatar készül, amelyet a földfelszín felmelegedése okoz, délelőtt nem lehet. Vagyis: nyugatról süt még a Nap, de közeledik az este és az ősz; ráadásul mindjárt itt is beborul. Tehát, minthogy, vagyis, azaz, mármost igazi tudománynál vagyunk, ez tehát nyilván esszé. Alighanem.

Mindez azt jelenti, hogy a Nap most éppen Nyugat felé látszik, hiszen északnyugat felé fog lenyugodni. Eszerint a rét emelkedése, amellyel kezdetben szemben álltam (a jobb vállam mögül jövő napfényben), éppen dél-délkeleti irányú; a zivatar pedig kelet-északkeletre érlelődik. Kedvesem pontosan nyugatra áll, de rövidesen elfújja a szél, mert nem hallja a hangomat, csak nevet. Nem ötven méter az a távolság, amely elválaszt tőle. Úgy lehet, nem is egy időben vagyunk. Persze, látom, hiszen fiatalka – én meg...

Hetedik tézis: minden jól mérhető téridőbeli távolság egészen a lélekben van.

Kifejtés: senki másnak nem negyven év az, amely elválasztja a megállót és a Ház hűlt helyét. Az a hely közömbös mindenkinek, rajtam kívül; de ha nem, akkor is más esetleg csak azt a tíz napot akarja átugrani,

amelyek előtt a Hegyen enyelgett Ővele. Ez Augustinus ideje: hol hát az idő? Hol lenne másutt, mint a lélekben, amelynek örök jelenjében összetalálkozik a vágy és az emlék?

Végső következtetés

Fölmérhető tehát a lélek térideje, amelyben mind a Dolgok el vannak rendezve, és a Belső Világot alkotják; megteremthető az a matematika, amelynek segítségével kifejezett távolságok nem függnek semmi látszattól, csak a ténylegességtől magától. Ez minden magas és egzakt tudomány perszonális vetületének végső célja és mozgatója, legyen a művelője bármily nagyképű is.

Egybeesnek a lélekben a távolságok és az idők, kifeszítik a jelent a múlt és a jövő közé, és végtelen mezőket engednek elterülni a szomszédos helyek között, ahol a Dolgok laknak. Hiszen ha a végtelen távolság által összekötött pontok nem volnának közvetlenül szomszédosak, és minden múlt és jövő nem találkoznék az egyetlen jelenben, amelynek mértéke nulla, miként tűnhetne el mindez egyetlen pillanatban, amely más számára egyáltalában nincsen is?